

30 במאי 2013

גן לאומי מצדה - מתווה לתכנית הנגשה לאנשים עם מוגבלות

מסמך זה משרטט מתווה לתכנית הנגשה של הגן הלאומי מצדה כך שהמקום יתאים לרוח חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות ולתקנותיו, לתקנים שמלווים את התקנות, ולהוראות הנציב. התמונות צולמו בחודשים פברואר-מאי 2013 במסגרת סקר הנגשות באתר. ניתן לראות כי הנגישות קיימת, אם כי יש לשפר את המצוי בהתאם לרצוי בתקנות ובתקנים בהתחשב במהות המקום.

חקיקת הנגישות שחלה על הגן הלאומי מצדה:

1. פרק ה'1, חוק שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות תשנ"ח-1998
2. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לאתר), תשס"ח-2008
3. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות למקום ציבורי שהוא בניין קיים), תשע"ב-2011
4. תקנות שוויון זכויות לאנשים עם מוגבלות (התאמות נגישות לשירות), תשע"ג - 2013
5. חוק ההתגוננות האזרחית, התשי"א-1951 - סעיף 14ד' (התאמות נגישות במקלטים לאנשים עם מוגבלות)
6. חוק רישוי עסקים, תשכ"ח-1968 [סעיפים 8ב' ג']
7. ת"י 1918 על חלקי השונים
8. ת"י 2481 חלק 70 - מעליות

עקרונות להנגשה:

הכל יעשה תוך הקפדה מלאה על עקרונות ההכלה והרציפות: אנשים עם מוגבלות יתערבבו בקהל. הם ישתמשו במתקנים ובדרכי גישה אל מוקדי עניין ויהנו מפעילויות ושירותים ככל האחרים. יחד עם זאת, בהתחשב בנסיבות המיוחדות של המקום, יכול שמקומות מסוימים יהיו חסומים בפני חלק מציבור זה. במקרים אלה יעשה מאמץ להעביר חלק גדול ככל האפשר מחווית הביקור במקום באמצעים חלופיים.

מהות המקום:

"אזור" מצדה נחלק לחמישה מתחמים עיקריים כאשר שלושה מהם באחריות רט"ג.

א. מתחמי שירות, לא באחריות רט"ג, חייבים להיות נגישים על פי חקיקת הנגישות

1. אכסניית נוער ובית הארחה מצדה- האכסניה שוכנת למרגלות ההר ממזרח לו, באחריות אנ"א - רשת אכסניות נוער ובתי הארחה בישראל. המקום לא כלול בתכנית הנגשה זו, אם כי מבחינתם של מטיילים שהחליטו ללון במקום בשל הסמיכות שלו לגן הלאומי מצדה הוא מהווה חלק אינטגרלי שלא ניתן להפרדה ממצדה.
2. גישה מכביש 90 - סמוך לשער הכניסה לגן הלאומי יש תחנת אוטובוס, הקו מוגדר כבין-עירוני ולכן לא נגיש לנוסע שמתנייע בכיסא גלגלים. למרגלות ההר, לפני שער הכניסה הרשמי לגן הלאומי, יש חניון פתוח שמיועד בעיקר לאוטובוסים ולחלק מהבאים ברכב פרטי. האוטובוסים המיוחדים מתקרבים עד לרחבת הכניסה של בניין מרכז המבקרים שם הם מעלים/מורידים נוסעים, אפשרות זו פתוחה גם בפני מסיעים אחרים.
3. מסביב להר הן ממזרח והן ממערב פזורים שרידי מחנות חיל הלגיון הרומאי. המעוניינים יכולים לבקר בהם אם הם מצליחים להתגבר בכוחות עצמם על תנאי השטח.
4. העולים ברגל בשביל הנחש נכנסים אליו מאזור שער הכניסה לגן הלאומי, ניתן להתחיל לטפס בשביל כשעה לפני זריחה. יצוין כי מרבית השרותים באתר נפתחים החל משעה 8:00 כל יום. העושים ימצאו את במת ההר פתוחה למבקרים.

ב. מתחמים באחריות רט"ג, תכנית ההנגשה מתייחסת רק אליהם.

1. מרכז מבקרים - כל מי שמבקש לעלות למצדה באמצעות הרכבל עובר במרכז המבקרים.
2. המקום מאכסן את משרדי הנהלת הגן הלאומי, חניון מקורה, בתי שימוש, מרחב מוגן, שירותי הסעדה, קופות כרטיסים ועמדת חלוקה של ערכות שמע, התחנה התחתונה של הרכבל, אולם הקרנה לסרט הסבר, מוזיאון, חנות מזכרות וחנות נוחות, ומרחבי התכנסות/פיזור.
3. במת הר - האתר הארכיאולוגי, הוא לב ליבו של האזור הגדול מצדה. המקום הוכרז כאתר מורשת עולמי, מיוחד ויחיד במינו הן מהסיבות הגיאוגרפיות/אקולוגיות והן בשל אוצרות ארכיאולוגיים שבנויים עליו ושנמצאו בו. החפצים העתיקים מוצגים במוזיאון שבמרכז המבקרים, החומה על שעריה, חלק מהבניינים ומערכת המים שוקמו באתרם וחלק נותרו כפי שנמצאו לראשונה ע"י משלחות הארכיאולוגים שפעלו במקום למען הדורות הבאים. במהלך 15 השנים האחרונות בוצעו במקום פעולות בנייה שכללו הכשרת שבילי בטון ועץ, נבנו רחבות התכנסות מקורות, בניית בתי שימוש ציבוריים, היציבו ספסלים ומתקני שתיה, שילוט הכוונה, ודגמים ממתכת שנועדו לתת הסבר תלת מימדי על הממצא הבנוי. המבקרים נכנסים לבמת הר דרך השערים המקוריים. הם עולים אליה ברגל דרך שביל הנחש המזרחי או שביל הסוללה המערבי, או שהם "נוסעים" ברכבל.
4. המתחם המערבי - מציע חניון לילה ללינה תחת כיפת השמיים או במספר מוגבל של חדרי אכסון, מתחם למופעים, מופע אור וקול, מזנון ושירותים. הגישה ברכב פרטי או אוטובוסים מיוחדים. אין אפשרות לעלות לבמת הר זולת הליכה ברגל על גבי שביל הסוללה.

שימור:

כאמור, גן לאומי מצדה הוא אתר יחיד ומיוחד במינו, לא יעלה על הדעת לפגוע בממצאים על במת הר ובוודאי שלא באלה המונחים לפני המבקרים במוזיאון. רמת ההשתמרות הנדירה היא הודות לנידחות של המקום (עד שאפילו שוכני המדבר כמעט שלא היגיעו אליו במהלך 2000 השנים שחלפו מיום שנעזב) ולתנאי האקלים המיוחד שהגנו עליהם מפני ריקבון. למען יאריכון ימיהם יש להמשיך ולקיים הן את הנידחות והן את תנאי האקלים.

בחירה במוקדי עניין

תכנית הנגשה על פי תקנות נגישות אתר מחייבת בחירה במוקדי עניין.

1. **מופע אור-וקול**, המתחם המערבי - מסיבות הנדסיות (הפרשי הגובה ומבנה האתר) לא ניתן להנגיש את שביל הסוללה המערבי, החפצים לעלות למצדה ישתמשו ברכבל שממוקם בצד המזרחי של הר.
2. **מוזיאון מצדה**, מתחם מזרחי - במרכז המבקרים קיים מוזיאון שמחזיק בממצאים מהאתר, מציג באמצעות דגמים ניתנים למישוש המחשה של המבנים העיקריים וחיי היום-יום על במת הר. למוזיאון יש חנות משלו.

3. **סרט הסבר על תולדות המקום**, מתחם מזרחי - הסרט מתאר את החיים במצדה והאירועים המשמעותיים בתולדותיה, ומראה את העדויות להם כפי שנמצאו בחפירות הארכיאולוגיות. הסרט כולל דברי הסבר מפי החופרים עצמם.
4. **רכבל העליה להר**, מתחם מזרחי - הרכבל מתגבר על הפרש הגובה בין החניון המזרחי/מרכז המבקרים לבמת ההר. הוא חולף מעל שביל הנחש ומביא את העולים בו אל גשר תלוי שמוביל אל שער הכניסה המקורי לבמת ההר מצד מזרח שנשתמר בשלמותו. מהגשר יש תצפית לכוון מזרח.
5. **במת ההר** - במת ההר היא האתר הארכיאולוגי עצמו, שהוכרז כאתר מורשת עולמית. האתר רגיש מאד לבנייה של אלמנטים חדשים בתוכו מחשש לפגיעה אנושה בממצא ארכיאולוגי שטרם נחפר, בממצא ארכיאולוגי שקיים על פני השטח, ולפגיעה באופיו יוצא הדופן של המקום. אין כמעט מקומות בעולם שהשתמרה בהם שכבת חיים מובהקת שכמעט שלא התערבו בה במהלך 2000 השנים שעברו מיום שנבנתה ואוכלסה לראשונה.
6. כאמור, הדרך הנגישה לבמת ההר היא מהשער המזרחי הלא הוא שער שביל הנחש. על במת ההר "הונח" שביל עשוי בטון שראשיתו בשער שביל הנחש, ושלאדם עם מוגבלות ניתן להגיע באמצעותו לחלקים שונים על ההר ובהם הארמון המערבי, בית הכנסת, הכניסה הביזנטית, בית המרחץ, תצפית על הארמון הצפוני, תצפית לכיוון הסוללה המערבית, כניסה לחדרים בחומת הסוגרים, גישה לדגמים תלת מימדיים שמסבירים את מבנה במת ההר על ארמוניתה ומחסניה ומערכת המים המיוחדת במינה, ועוד.

נגישות למקום

- מתחמי המבקרים ממזרח וממערב יונגשו בהתאם להוראות תקנות הנגישות שחלות על מקום קיים למעט המקומות שנבחרו לשמש כמוקדי עניין. בשל הערכים הנוספים שמייחדים מקומות אלה ובשל מהות המקום הוחלט להתייחס אליהם ברוח תקנות הנגישות שחלות על אתר ארצי יחיד ומיוחד.
1. מופע אור וקול מנסה להעביר למשתתפים באירוע חוויה חד פעמית שכוללת מלבד הצפיה במופע עצמו גם חווית נוף יחידה במינה - מדבר יהודה במקום הכי קרוב לטבע פראי שאפשר לקבל בארץ ישראל המערבית.
 2. חלל המוזיאון תוכנן ע"י אליאב נחליאלי בצורה כזו שהוא מנסה להמחיש למגיעים אליו את מה שאי אפשר לקבל מהביקור על במת ההר. תמצות של מהות המקום והחיים שהתנהלו בו. התנאים המיוחדים בו נועדו לשמור על הממצאים הנדירים מפני בלאי. המוזיאון הוא יצירת אומנות שעומדת בזכות עצמה, ויש להתייחס אליו ככזה.
 3. מקום הקרנת סרט ההסברה לוקח בחשבון את הכמויות העצומות של מבקרים שמגיעים למצדה כמעט כל יום מימות השנה. האתר מצליח לארח 800,000 איש בשנה מבלי שנוכחותם בו תפריע לשקט ולאווירה המיוחדת במינה שמאפיינת את המקום. חלק משמעותי מההצלחה יש לזקוף לזרימת הקהל וניתוב הנכנסים והיוצאים. אם יוכנסו שינויים במבנה המקום, וצורת תנועת הקהל תישתנה כתוצאה מאותם השינויים, תיפגם חלילה החוויה הטובה של המבקרים.

4. קרון הרכבל מכיל 80 נוסעים בו זמנית. שני קרונות משרתים את המבקרים - האחד עולה ואילו השני יורד. לפני הכניסה לקרונות ואחרי היציאה מהם יש למבקרים הזדמנות לצפות בנוף כמה זמן שירצו. התנועה על הגשר לוקחת בחשבון את הזרמת הקהל הרב כך שהנכנסים מופרדים מהיוצאים. שיקולי בטיחות גוברים על כל שיקול אחר, ושיקולי בטיחות לוקחים כמובן בחשבון הן שיקולי יציבות והן שיקולי תחזוקה.
5. במת החר רשתה בשבילי בטון ועץ תוך התחשבות מכסימלית במהות הממצא הארכיאולוגי ואופיו המיוחד של האתר. התצפית לנוף וחווית השהיה במקום הם חלק אינטגרלי מחווית הביקור. במתחם פוזרו סכנות צל להתכנסות שבחלק מהן הוצבו דגמים של החר על מרכיביו הבנויים כדי שמי שלא רוצה או לא יכול לבקר בכל אחד ואחד מהמבנים יוכל להבין את המכלול ולהיות מהמקום שהגיע אליו בהקשר לאתר השלם. תכנית ההנגשה מציעה שיפורים ברמת הנגישות על במת החר תוך שמירה קפדנית על העקרונות שנקבעו עבור כלל הציבור, ובראשם העיקרון של שימור רוח המקום כערך שעומד בפני עצמו. עבודות ההנגשה על במת החר יכללו שיפור תשתית השבילים הקיימת וייצובה, הכשרה של שביל נגיש אחד מרכזי שיסומן בשילוט ובשוליים מובחנים מסביבתם (סימן מוביל מטיפוס 3) שיוביל את המבקרים לתחנות על החר שניתן להתאים למבקרים עם מוגבלות; הצבת בתי אחיזה ומאחזי יד לצד מהלכי מדרגות במקומות שהם חסרים כאשר בתי אחיזה יותאמו ככל הניתן להוראות תקן הנגישות בהתחשב בתנאי האקלים (טמפרטורה ושחיקה) ולדרישות בטיחות שנגזרות ממספר המשתמשים הגדול; הוספת אביזרי עזר, שילוט וכיורים חסרים לצורך התאמת בתי השימוש על במת החר להוראות חקיקת הנגישות בהתחשב בתוואי מערכת הביוב ואספקת המים הקיימת;

נגישות לשירות כחלופה לנגישות פיזית

1. הערכים המיוחדים של במת החר לא מאפשרים הכשרת שבילי גישה מרובים בעלי שיפוע מתון. הוסכם להציע לקהל שימוש באמצעי עזר חשמליים בניידות לתקופת ניסיון. השימוש באמצעי העזר יבחן לאור שיקולי בטיחות של המשתמשים והקהל הרחב, הביקוש, והיכולת של הצוות לספק שירותי תחזוקה וחילוץ למי שימצא עצמו עם סוללה דוממת או תקלה במכשיר.
2. הוסכם להציב על במת החר שילוט הכוונה שיאפשר לאדם עם מוגבלות בניידות להבדיל בין השבילים הנגישים לאחרים, ולדעת לאן מובילים אותו שבילים אלה. השילוט יעשה שימוש בפיקטוגרמות כדי שכל המבקרים יוכלו להשתמש בו. הסימול על השלטים באתר יכלול את מספור המבנים בתואם מלא לסימול במפה שמחולקת למבקרים. כדי שהשילוט לא יהיה דומיננטי בנוף הוחלט לוותר בשלב ראשון על הצבת מפות התמצאות, ותחת זאת להוסיף לצד הדגמים שפזורים בסככות השונות על במת החר דגמים משלימים שיקלו על הבנת המקום.
3. לאתר האינטרנט יוכנסו הסברים מדויקים יותר על התאמות הנגישות הקיימות במצדה על כל מרכיביה, וגם על החסמים. המבקרים העצמאיים יוכלו להתכונן מבעוד מועד. המידע ימסר בעל פה ובדפוס בקופות הכרטיסים שבמרכז המבקרים (מתחם מזרחי). למדריך הקולי שהמבקרים מוזמנים להשתמש בו יוכנס הסבר על התאמות הנגישות על במת החר כך שאדם שמקבל

הדרכה קולית איך ללכת מתחנה שהוא נמצא בה לתחנה הבאה ידע לבחור במסלול הנגיש ביותר עבורו. למפת וההתמצאות שמחולקת למבקרים יתווסף סימון של הדרך הנגישה לכיסאות גלגלים.

פירוט התאמות נגישות שנמצאו חסרות באתר מצדה, לפי סדר התקנתן במקום

א. בתי שימוש -

מספר התאים הנגישים הקיימים באתר, מידות הפנים ומידות הדלתות של התאים הקיימים תקין. הפיזור של בתי שימוש על במת ההר לא ניתן לשינוי. במדורי השירותים המיועדים לקהל במרכז המבקרים קיימים בתי שימוש נגישים. באזור משרדי ההנהלה הוחלט להוסיף תא בית שימוש נגיש, וזאת למרות שהמרחק בין דלת המשרדים לתא בית שימוש נגיש שקיים בקומת הכניסה עונה על הנדרש בתקנות הנגישות לבניין קיים.

1. השלמת ההתקנה של קבועות או אביזרים מסוימים בתאי בתי השימוש הנגישים באתר.
2. בניית תא בית שימוש נגיש נוסף שמיועד לגברים ולנשים במפלס העליון של מרכז המבקרים, סמוך למשרדי ההנהלה ולמעלית שמובילה ממפלסי החניה אל מפלס הרכבל. התא ישרת הן את הקהל והן את העובדים.
3. כיום דרכי גישה לבתי השימוש הנגישים על במת ההר עשויות כורכר מקומי כבוש - תוואי ההליכה שמוביל מהשבילים אל דלתות הכניסה לבתי השימוש הנגישים יצופה בחומר קשיח ויציב בהתאם לתנאי השטח והתחשב בממצא הארכיאולוגי (עץ, בטון עם רשת או טיח צמנטי).
4. על במת ההר ובמרכז המבקרים יוצב שילוט התמצאות נגיש (מיקום, גודל, ניגוד חזותי) שיורה על מיקום בתי השימוש הנגישים ביחס לדרך נגישה שמובילה אליהם. דלת הכניסה הראשית לבית השימוש הנגיש תשולט בצורה ברורה. עיצוב השילוט החדש יתאים לאופי השילוט הקיים היום על במת ההר.

ב. מאחזי יד ובתי אחיזה לצד מדרגות קיימות ושבילים לא נגישים לכיסא גלגלים -

גרמי המדרגות על במת ההר ובמרכז המבקרים לא מהווים חלק מתוואי הדרך הנגישה המוכרזת בתכנית זו. מרבית המדרגות על במת ההר מובילות למקומות שאין אליהם דרך נגישה חלופית.

1. מהלך מדרגות קיים מוביל משער הכניסה המזרחי (רכבל) לכיוון הארמון הצפוני והמחסנים. יש להוסיף לו מימין ומשמאל בתי אחיזה יציבים בעלי מוליכות חום נמוכה ככל הניתן.
2. במתחם מופע אור וקול, על במת ההר ובמרכז המבקרים בכניסה המזרחית (רכבל) יש להוסיף בתי אחיזה לכל מהלכי המדרגות שלא מצויידים בבתי אחיזה משני עבריהם (לאחיזה ביד ימין או שמאל). ככל הניתן, בהתחשב בתנאי המקום, בית האחיזה ימשך 30 ס"מ מעבר לאף המדרגה העליון או התחתון.
3. שבילים תלולים על במת ההר - לצד קטעי שבילים קיימים בעלי שיפוע שעולה על 8% יותקנו בתי אחיזה מחומר שעומד בתנאי האקלים הקשים במקום.

סייגים:

1. לפי ת"י 1918 קוטר בית אחיזה צריך להיות 3-4 ס"מ. במצדה כל בתי האחיזה עבים יותר. גובה בית האחיזה מפני המדרגה צריך להיות כ- 90 ס"מ. במצדה רוב בתי האחיזה גבוהים יותר. יעשה מאמץ להציע פתרון ראוי בחומר בנייה שיאפשר עמידה נאותה בתנאי האקלים הקיצוניים, ובשחיקה שנובעת משימוש אינטנסיבי על ידי הקהל העצום שמגיע למקום.
2. סימון מידע בברייל וצביעת קצה בית האחיזה בגוון נוגד לא יחזיקו מעמד בגלל תנאי האקלים שמחייבים שימוש בחומר בעל מוליכות חום נמוכה מאד כגון סוגי עץ מסוימים או חומר פולימרי ממוחזר. הוחלט לוותר בעניין זה על רקע מהות המקום וקושי הנדסי.

- ג. סימון והכוונה לליקויי ראייה - שפת רצועת ההליכה והפרשי גובה בתחום הדרך**
- תקנה 3(ב) בתקנות הנגישות לאתר קובעת את עקרון ההכלה והרציפות כעקרונות מנחים להנגשה. מתוך כך נקבע כי התאמות נגישות הנוגעות למידע, הכוונה ואזהרה, יוקמו באתר באופן אחיד, ככל האפשר, מבחינת תבנית ומיקום ביחס לדרך נגישה.
1. התקנת משטחי אזהרה תקינים בראש כל מהלכי המדרגות הבנויות בבניין המזרחי (מיקום המשטחים ומידותיהם בהתאם לת"י 1918 חלק 3.1, הניגוד החזותי והמישושי בהתאם להוראות ת"י 1918 חלק 6). סיג - החומר ממנו יהיה עשוי המשטח צריך לעמוד בשחיקה גבוהה במיוחד, להיות בעל מקדם נוגד החלקה גבוה במיוחד, ועמום ככל הניתן.
 2. סימון קצה השלח (אף המדרגה) של כל המדרגות בבניין המזרחי בהתאם להוראות ת"י 1918 חלק 3.1, הן בתוך הבניין והן במדרגות שמובילות ממנו לחצרות שעוטפות אותו.
 3. סימון הדרך הנגישה על במת ההר כך שתהווה סימן מוביל מטיפוס 3 - תיחום שולי הדרך בעזרת אבני המקום באופן כזה שיבלטו מעט (עד 10 ס"מ) מפני הדרך, ועדיין יאפשרו למי נגר להתנקז אל מחוץ לדרך עצמה.
 4. בבמת ההר, בשל תנאי השטח ואופיו של המקום, לא ניתן להתקין סימני אזהרה וסימנים מאתרים על משטחי עץ. המרקם השונה של המשטח עצמו יבדיל אותו מסביבתו הקרובה.
 5. כחלופה להתקנת סימנים מאתרים ומובילים יעשה שימוש בחיווי קולי שיורה על מיקום בתי שימוש, דלת המוזיאון, פתחי הכניסה למתחם הרכבל, שער הכניסה המזרחי לבמת ההר, והכניסה למבנים המרכזיים על במת ההר עצמה כגון בית המרחץ, מחסנים, בית הכנסת וכיו"ב. החיווי הקולי יופעל ע"י לחיצה על שלט מיוחד שיחולק למבקרים חינם אין כסף בתחנות שמחלקות להם מערכת הדרכה קולית. ההתקן יהיה מסוג Step-Hear או שווה ערך. אנשי השירות יסייעו לליקויי ראייה להגיע לעמדות החלוקה.

ד. רהיטי חוץ ומתקני חוץ לרבות שילוט

1. פרט 5(ב)1 בתוספת הראשונה להתאמות נגישות לאתר קובע כי יש לסמן רהיטי חוץ ומתקני חוץ בניגוד חזותי לסביבתם. על במת ההר נקבע הכלל כי בנייה חדשה וריהוט חדש יהיו עשויים ככל הניתן מחומר מקומי וידמו שימוש בטכנולוגיה מקומית. הספסלים בנויים אבן מטוייחת או עץ, הסככות עשויות קורות עץ ונצרים, הברזיות נשתלו לתוך חביות אבן. הכלל הזה לא מאפשר להבליט את המתקנים בגוון נוגד לרקע הכללי של המדבר. בשל חשש לפגיעה אנושה במהות המקום הוחלט לוותר בעניין זה.
2. פרט 5(ב)2 קובע כי יש לסמן בסימן מאתר דגם תלת-ממדי, מפה מישושית, אמצעי להעברת מידע קולי, וברזייה. על במת ההר אין תוחלת לתחזוקה של סימן מאתר כפי שהוגדר בתקנות אלה בשל השחיקה הצפויה מעומס שימוש ופגעי אקלים. לחילופין, יעשה שימוש בחיווי קולי שיכונן את הקהל למקומות אלה.
3. פרט 5(ג) - היכן שלא ניתן להציע לקהל מקומות ישיבה בגלל צורת המקום והצפיפות יוצבו ספסלים לפני הכניסה. מי שימצא את העמידה קשה מדי יוכל לצאת לרגע כדי לשבת ולנוח, לחזור ולהמשיך בביקור ממקום שנפסק.

